

Marcin Błaszkwicz

Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie

ORCID: 0009-0001-7788-3492

**PROBLEMATYKA USTANOWIENIA PEŁNOMOCNIKA
Z URZĘDU W POSTĘPOWANIU CYWILNYM W ŚWIETLE
USTAWY O NIEODPŁATNEJ POMOCY PRAWNEJ¹****Wprowadzenie**

Jednym z fundamentów demokratycznego państwa prawnego jest zapewnienie każdemu dostępu do wymiaru sprawiedliwości, tzw. prawa do sądu. Osoby chcące wytoczyć powództwo w obronie swoich praw lub wolności oraz te, które stają przed koniecznością ich obrony przed sądem, muszą zmierzyć się w pierwszej kolejności ze skomplikowaną materią podstaw takiego powództwa lub obrony leżącej w zakresie prawa materialnego, a później, już bezpośrednio przed sądem, z zawiłymi procedurami postępowania sądowego, których niezajomość może czasami doprowadzić do przegrania sprawy pomimo faktycznych podstaw do jej korzystnego rozstrzygnięcia. Niejednokrotnie przed sądem staje obywatel, którego niewiedza na temat procedur sądowych może powodować przegraną w procesie cywilnym pomimo tego, że prawo materialne przemawia na jego korzyść². Przede wszystkim z tego powodu strony decydują się na korzystanie podczas postępowań sądowych z pomocy prawnej świadczonej przez profesjonalnych pełnomocników³ lub niekiedy doradcy restrukturyzacyjnego albo doradcy podatkowego, upatrując w ich kompetencjach wpływu na jak najkorzystniejsze dla nich rozstrzygnięcie sporu.

Korzystanie z usług profesjonalnego pełnomocnika wiąże się z koniecznością wykupienia takich usług na wolnym rynku, co niekiedy stanowi barierę nie

¹ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej (Dz.U. 2021, poz. 945), dalej: u.n.p.p.

² G. Borkowski, *Udział adwokata w procesie cywilnym jako remedium w świetle art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* [w:] 'Jus et remedium'. *Księga jubileuszowa Profesora Mieczysława Sawczuka*, red. A. Jakubecki, J.A. Strzępka, Warszawa 2010, s. 92.

³ Dla potrzeb niniejszego artykułu określenia *adwokat* lub *radca prawny* będą stosował zamiennie z pojęciem *profesjonalny pełnomocnik*.

do przejścia dla osób najuboższych, których sytuacja finansowa na to nie pozwala. Rozwiązaniem jest umożliwienie takim osobom skorzystania z nieodpłatnego reprezentowania ich przed sądem przez adwokata lub radcę prawnego w ramach instytucji pełnomocnika z urzędu lub jak w przypadku postępowania karnego – obrońcy z urzędu. Obecnie w każdej spośród trzech głównych procedur (cywilnej, karnej i sądownoadministracyjnej) aby skorzystać z takiej pomocy, strona musi wykazać, iż nie jest w stanie samodzielnie ponieść kosztów pełnomocnika bez uszczerbku dla utrzymania siebie i rodziny⁴, jednak tylko w postępowaniu cywilnym konieczne jest jeszcze spełnienie przesłanki „potrzeby ustanowienia pełnomocnika w postępowaniu”⁵.

W 2016 r. ustawodawca wprowadził do polskiego systemu instytucję nieodpłatnej pomocy prawnej na etapie przedsądowym⁶, która umożliwi osobom niezamożnym uzyskanie profesjonalnej pomocy prawnej świadczonej przez adwokatów lub radców prawnych, a w uzasadnionych przypadkach także przez aplikanta adwokackiego lub radcowskiego⁷, której nie byłyby w stanie zakupić na wolnym rynku. Ankieta przeprowadzona przez Najwyższą Izbę Kontroli wśród udzielających nieodpłatnej pomocy prawnej oraz liczba udzielanych porad prawnych w liczbach bezwzględnych uzasadnia tezę o niskiej wiedzy prawnej osób najuboższych⁸.

⁴ W ustawie z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2023, poz. 1550 ze zm.; dalej: k.p.c.), art. 117 § 1 i 2 określa, że prawo złożenia wniosku o ustanowienia pełnomocnika z urzędu przysługuje osobie zwolnionej od kosztów sądowych, a także osobie niezwolnionej, która wraz z wnioskiem złoży oświadczenie, że nie jest w stanie ponieść kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny. W ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2022, poz. 1375 ze zm.; dalej: k.p.k.) art. 78 § 1 określa, że oskarżony, który nie ma obrońcy z wyboru, może żądać, aby mu wyznaczono obrońcę z urzędu, jeżeli w sposób należyty wykaże, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny. Przepis art. 78 § 1 k.p.k. stosuje się na podstawie art. 88 § 1 k.p.k. odpowiednio do pełnomocników. W ustawie z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. 2023, poz. 1634 ze zm.) art. 246 § 1 pkt 1 i 2 określa, że prawo pomocy przysługuje osobie w zakresie całkowitym, gdy osoba ta wykaże, że nie jest w stanie ponieść jakichkolwiek kosztów postępowania, lub w przypadku zakresu częściowego, gdy wykaże, że nie jest w stanie ponieść pełnych kosztów postępowania bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny.

⁵ Art. 117 § 5 zd. 1 k.p.c. stanowi, że sąd uwzględni wniosek, jeżeli udział adwokata lub radcy prawnego w sprawie uzna za potrzebny. Dla potrzeb niniejszego artykułu do określenia tej przesłanki będą stosował zamiennie pojęcia *potrzeba ustanowienia pełnomocnika w postępowaniu* lub *potrzeba*.

⁶ Instytucja nieodpłatnej pomocy prawnej (dalej: NPP) została wprowadzona ustawą z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej (Dz.U. 2021, poz. 945).

⁷ W niniejszym artykule dla określenia osób uprawnionych do udzielania nieodpłatnej pomocy prawnej według u.n.p.p. będę używał pojęć *adwokat* lub *radca prawny*, które domyślnie obejmują także aplikanta adwokackiego lub radcowskiego.

⁸ Najwyższa Izba Kontroli, *Informacje o wynikach kontroli. Funkcjonowanie systemu nieodpłatnej pomocy prawnej (LOP.430.001. 2018)*, s. 85, <https://www.nik.gov.pl/> (3.09.2023); Ocena

W związku z powyższym zasadne jest postawienie pytania o miejsce, jakie w systemie powinien zajmować beneficjent nieodpłatnej pomocy prawnej, o której mowa w u.n.p.p., ubiegający się o ustanowienie dla niego pełnomocnika z urzędu w postępowaniu cywilnym na podstawie art. 117 § 1 k.p.c. – czy powinien on podlegać takim samym rygorom ustanowienia dla niego pełnomocnika jak osoba, która co prawda nie posiada wystarczających środków na samodzielne pokrycie kosztów pełnomocnika bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i dla rodziny, ale jest wystarczająco zaradna oraz posiada wystarczającą wiedzę i umiejętności, aby samodzielnie przygotować się do sprawy na etapie przedsądowym oraz później osobiście prowadzić ją przed sądem.

Jestem zdania, że sytuacja beneficjanta nieodpłatnej pomocy prawnej jest z wielu powodów mniej korzystna niż osoby, która pomimo braku środków finansowych na samodzielne opłacenie pełnomocnika decyduje się sama prowadzić swoją sprawę. Taka sytuacja wymaga przeprowadzenia pogłębionej analizy aktualnych instytucji oraz wprowadzenia odpowiednich zmian systemowych zrównujących sytuację beneficjanta nieodpłatnej pomocy prawnej z innymi uczestnikami procesu sądowego. Ze względu na swoją szczególną sytuację taki beneficjent powinien móc otrzymać nieodpłatną pomoc prawną po zwolnieniu go przez sąd z kosztów sądowych w całości lub części (art. 117 § 1 k.p.c.) lub tylko po spełnieniu kryterium braku możliwości poniesienia kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny (art. 117 § 2 k.p.c.) już bez konieczności kumulatywnego spełnienia przesłanki „potrzeby ustanowienia pełnomocnika w postępowaniu” (art. 117 § 5 zd. 1 k.p.c.).

Artykuł składa się z dwóch części. W pierwszej zaprezentowano i zdefiniowano „prawo do sądu” oraz „prawo ubogich”. Druga stanowi analizę sytuacji beneficjanta nieodpłatnej pomocy prawnej, o którym mowa w u.n.p.p., ubiegającego się o ustanowienie dla siebie pełnomocnika z urzędu w postępowaniu cywilnym. Z racji granic przedmiotowych niniejszego artykułu została w nim po-

Ministra Sprawiedliwości z realizacji zadań z zakresu nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego oraz edukacji prawnej za 2019 rok, s. 4 (zawiera także dane za 2018 r.), <https://www.gov.pl/web/nieodplatna-pomoc/ocena-ministra-sprawiedliwosci-z-realizacji-zadan-za-2019-r>; Ocena Ministra Sprawiedliwości z realizacji zadań z zakresu nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego oraz edukacji prawnej za 2020 rok, s. 7, <https://www.gov.pl/web/nieodplatna-pomoc/ocena-ministra-sprawiedliwosci-z-realizacji-zadan-za-2020-r>; Ocena Ministra Sprawiedliwości z zadań z zakresu nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego oraz edukacji prawnej za rok 2021, s. 8, <https://www.gov.pl/web/nieodplatna-pomoc/ocena-ministra-sprawiedliwosci-z-realizacji-zadan-za-2021-r>; Ocena Ministra Sprawiedliwości z realizacji zadań z zakresu nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego oraz edukacji prawnej za 2022 rok, s. 10, <https://www.gov.pl/web/nieodplatna-pomoc/ocena-ministra-sprawiedliwosci-z-realizacji-zadan-za-2022-r>.

minięta problematyka instytucji pełnomocnika w postępowaniu sądowoadministracyjnym oraz pełnomocnika i obrońcy w postępowaniu karnym, a także nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego, o którym mowa w u.n.p.p. Ponieważ prowadzona analiza dotyczyć ma przede wszystkim osoby fizycznej, w artykule pominięto również kwestię innych podmiotów, którym przysługuje nieodpłatna pomoc prawna na etapie przedsądowym oraz sądowym (np. przedsiębiorcy).

Pojęcie prawa do sądu

Elementem demokratycznego państwa prawnego jest gwarancja zapewnienia każdemu dostępu do wymiaru sprawiedliwości, nazywanego także prawem do sądu. Prawo do sądu zostało określone m.in. w art. 6 ust. 1 zd. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁹, art. 14 Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych¹⁰, art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej¹¹. W przypadku Rzeczypospolitej Polskiej gwarancje te wprowadza art. 45, art. 77 ust. 2 oraz art. 79 § 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹².

Prawo do sądu gwarantuje jednostce, że władza wykonawcza i ustawodawcza nie będzie nadużywała swoich kompetencji, ingerując w prawa i wolności jednostki ponad granice określone w Konstytucji RP i ustawach, pełniąc tym samym rolę subsydiarną. Prawo to uznawane jest za podstawowy środek gwarancji ochrony wolności i praw. Jego realizacja ma na celu doprowadzenie do rozstrzygnięcia sporu prawnego między dwoma (lub więcej) podmiotami¹³. Prawo to jest nie tylko prawem samym w sobie, ale stanowi również gwarancję ochrony pozostałych praw człowieka¹⁴. Podstawowym celem tego prawa jest udzielenie ochrony prawnej i zapewnienie bezpieczeństwa prawnego jednostce¹⁵. Rozpatrując jednak prawo do sądu jako jedno z konstytucyjnych praw (i to praw

⁹ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284 ze zm.).

¹⁰ Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych otwarty do podpisu otwarty w nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977, nr 38, poz. 167).

¹¹ Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz.U. UE C. 2007, nr 303, s. 1 ze zm.).

¹² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 ze zm., dalej: Konstytucja RP).

¹³ M. Jabłoński, S. Jarosz-Żukowska, *Prawo do sądu [w:] Prawa i wolności I i II generacji*, red. A. Florczak, B. Bolechow, Toruń 2009, s. 92.

¹⁴ M. Sztorc [w:] *Organy państwowe w ustroju konstytucyjnym RP*, red. H. Zięba-Załuca, Rzeszów 2016, s. 227.

¹⁵ P. Grzegorzczak, K. Weitz, art. 45 [w:] *Konstytucja RP, t. I: Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1086.

„osobistych”), należy uznać, że oznacza ono jednak możliwość zwrócenia się w każdej sytuacji (sprawie) do sądu z żądaniem określenia (ustalenia) statusu prawnego jednostki w sytuacjach nie tylko zakwestionowania lub naruszenia jej praw i wolności, lecz także w sytuacjach odczuwanych przez nią niejasności, niepewności, a zwłaszcza obawy wystąpienia takiego naruszenia¹⁶. Prawo dostępu do sądu nie jest oczywiście prawem absolutnym, może podlegać i podlega różnym ograniczeniom. Państwa korzystają tu z pewnego marginesu swobody, istotne jest jednak, by ograniczenia te nie zawężyły dostępu do sądu w sposób lub w stopniu, który uderzałby w samą istotę tego prawa. Ograniczenia te, podobnie jak wszelkie ograniczenia praw człowieka, muszą ponadto realizować uzasadniony prawnie cel i odpowiadać zasadzie proporcjonalności¹⁷. Według M. Florczak-Wątor prawo do sądu należy do kategorii praw-uprawnień w horyzontalnym podziale praw konstytucyjnych¹⁸.

Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości wiąże się z kosztami. Utrzymanie sądów, wynagrodzenia dla sędziów oraz inne wydatki stanowią istotne obciążenie budżetowe dla państwa, co jest jednym z powodów, dla których uczestnicy postępowania zobowiązani są do ponoszenia ciężarów finansowych spraw sądowych, których są uczestnikami¹⁹. W odniesieniu do postępowania cywilnego ustawodawca uregulował te kwestie w ustawie z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych²⁰.

Dostęp do wymiaru sprawiedliwości to nie tylko możliwość skierowania swojej sprawy do sądu oraz wszczęcia procesu, ale także uczestnictwo w procesie sądowym na równych zasadach oraz możliwość realizacji pełni swoich praw procesowych podczas postępowania, czego głównym gwarantem jest przede wszystkim możliwość ustanowienia przez stronę profesjonalnego pełnomocnika procesowego (art. 86 i 87 k.p.c.).

„Każdy” w rozumieniu Konstytucji RP oznacza zarówno osobę fizyczną, bez względu na obywatelstwo, jak i osobę prawną²¹. Potwierdził to także Trybu-

¹⁶ P. Sarnecki, omówienie art. 45 s. 1–2 [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. II, L. Garlicki, Warszawa 2016, s. 234.

¹⁷ J. Połatyńska, *Prawo do rzetelnego procesu sądowego* [w:] *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, red. L. Koba, W. Waclawczyk, Warszawa 2009, s. 214.

¹⁸ M. Florczak-Wątor, *Horyzontalny wymiar praw konstytucyjnych*, Kraków 2014, s. 31.

¹⁹ Partycypacja w kosztach wymiaru sprawiedliwości stanowi realizację funkcji fiskalnej kosztów sądowych, obok funkcji odnoszącej się do samego postępowania. Ta ostatnia ma na celu oddziaływanie na decyzje zainteresowanych podmiotów co do wszczęcia postępowania oraz podejmowania w jego toku określonych czynności. Istnieje również funkcja społeczna, której rolą jest np. przeciwdziałanie pniactwu, szykanowaniu przeciwnika, ochrona fikcyjnej sfery prawnej. Zob. W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2016, s. 125.

²⁰ Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. 2023, poz. 1144), dalej: u.k.s.s.c.

²¹ B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 238.

nał Konstytucyjny, stwierdzając, że dostęp do sądu musi być zagwarantowany z uwzględnieniem konstytucyjnej zasady równości wobec prawa, która zakazuje dyskryminowania z jakiegokolwiek przyczyny, w tym z przyczyny majątkowej²². W związku z powyższym rolą ustawodawcy jest stworzenie takich rozwiązań systemowych, aby „każdy”, nawet osoba uboga, posiadał pełną gwarancję niezakłóconego dostępu do wymiaru sprawiedliwości oraz mógł w pełni realizować swoje prawa procesowe.

Rozwiązaniem wskazanego problemu jest tzw. prawo ubogich, czyli ustanowienie instytucji pozwalających osobom niezamożnym w pełni realizować swoje prawo dostępu do wymiaru sprawiedliwości zarówno na etapie przed sądowym, jak i sądowym. Aktualnie w polskim systemie istnieją trzy instytucje prawa ubogich: nieodpłatna pomoc prawna na etapie przed sądowym (wprowadzona u.n.p.p.), zwolnienie z kosztów sądowych (wprowadzone przez art. 102 ust. 1 u.k.s.s.c.) oraz możliwość ustanowienia przez sąd dla strony pełnomocnika z urzędu określona w art. 117 § 1 i 2 k.p.c.

Prawo ubogich na etapie przed sądowym

Osoby, których stan finansowy nie pozwala na uzyskanie odpłatnej, profesjonalnej pomocy prawnej, niewątpliwie mają utrudniony dostęp do usług prawnych na odpowiednim poziomie. Z tego względu w większości państw funkcjonują obecnie mechanizmy umożliwiające im skorzystanie z profesjonalnej, lecz zarazem nieodpłatnej, finansowanej zazwyczaj ze środków publicznych pomocy prawnej²³. Do końca 2015 r. nie istniał w Polsce jeden spójny system nieodpłatnej pomocy prawnej na etapie przed sądowym. Osoby, których nie było stać na skorzystanie z takich usług na wolnym rynku, mogły otrzymać ją bezpłatnie m.in. w organizacjach pozarządowych, klinikach prawa działających przy wielu wydziałach prawa, w miejskim/gminnym ośrodku pomocy społecznej, u powiatowego/miejskiego rzecznika konsumentów, a także u adwokatów lub radców prawnych, którzy zdecydowali się obok swojej działalności zawodowej świadczyć również pomoc pro bono. Do tego czasu Polska była jedynym krajem Unii Europejskiej bez takich gwarancji na szczeblu centralnym²⁴. Odpowiedzią na to było wprowadzenie przez ustawodawcę do polskiego systemu u.n.p.p., która stała się pierwszą w Polsce ustawą regulującą w sposób kompleksowy

²² Wyrok TK z dnia 29 sierpnia 2006 r., sygn. SK 23/05, LEX nr 208345.

²³ P. Konarska, *Podmioty uprawnione do uzyskania nieodpłatnej pomocy prawnej w myśl przepisów ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 roku o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej* [w:] *Bezpłatna pomoc prawna*, red. A. Brzezińska-Rawa, J. May, D. Sylwestrzak, Toruń 2016.

²⁴ *Dostęp do nieodpłatnej pozasadkowej pomocy prawnej dla potrzebujących*. *Zielona Księga*, „Biuletyn Forum Debaty Publicznej” 2014, nr 31, s. 66.

udzielanie darmowej pomocy prawnej na etapie przedsądowym²⁵. Wzięła ona swój początek w uchwale Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Kraju 2020²⁶ jako element poprawy skuteczności wymiaru sprawiedliwości poprzez ułatwienie dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Zgodnie z założeniami ustawodawcy nowa regulacja ma stanowić uzupełnienie już istniejących instytucji pomocy prawnej dla osób najuboższych na etapie sądowym, zawartych w art. 117–124 k.p.c., art. 78 § 1 k.p.k., a także art. 243–263 p.p.s.a. Obecna treść aktu różni się od pierwotnej wersji przedstawionej parlamentowi przez Radę Ministrów, a także zawiera zmiany wprowadzone do niej zainicjowaną przez Prezydenta RP nowelizacją ustawą z dnia 15 czerwca 2018 r. o zmianie ustawy o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej oraz niektórych innych ustaw²⁷, jak również późniejszymi²⁸.

Wśród najistotniejszych zmian z punktu widzenia beneficjentów nieodpłatnej pomocy prawnej i zakresu tej pomocy można wyróżnić rozszerzenie kręgu osób uprawnionych do korzystania z nieodpłatnej pomocy prawnej²⁹, zmiany dokonane zainicjowaną przez Prezydenta RP nowelizacją³⁰ oraz wprowadzenie

²⁵ B. Paxford, R. Rynkun-Werner, M. Wasylkowska-Michór, *Ustawa o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 3.

²⁶ Uchwała Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Kraju 2020, „Monitor Polski” 2012, nr 157, poz. 882.

²⁷ Ustawa z dnia 15 czerwca 2018 r. o zmianie ustawy o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1467).

²⁸ Ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” (Dz.U. 2020, poz. 1329 ze zm.), ustawa z dnia 9 listopada 2018 r. o kołach gospodyń wiejskich (Dz.U. 2021, poz. 2256 ze zm.), ustawa z dnia 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenieniem się wirusa SARS-CoV-2 (Dz.U. poz. 875 ze zm.), ustawa z dnia 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19 (Dz.U. 2022, poz. 2141), ustawa z dnia 21 stycznia 2021 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 159).

²⁹ Ustawami „Za życiem” i o kołach gospodyń wiejskich rozszerzono krąg osób uprawnionych o kobiety w ciąży w zakresie związanym z ciążą i urodzeniem dziecka, w szczególności w zakresie praw rodzicielskich i uprawnień pracowniczych, oraz o członków zarządu koła gospodyń wiejskich w zakresie, w jakim sprawa miała dotyczyć wykonywanych przez koło gospodyń wiejskich zadań oraz jego organizacji przy równoczesnym zakazie udzielania takiej pomocy w indywidualnych sprawach członków tego koła.

³⁰ Prezydencka nowelizacja rozszerzyła zakres przedmiotowy dotychczas obowiązującej ustawy o umożliwienie beneficjentom skorzystania także z nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego, a w ramach nieodpłatnej pomocy prawnej z bezpłatnej mediacji. Oprócz tego ustawodawca wprowadził instytucję edukacji prawnej. Nowelizacja zawierała równocześnie regulacje umożliwiające pozyskanie przez beneficjenta nieodpłatnej pomocy prawnej informacji o obowiązującym stanie prawnym i przysługujących mu uprawnieniach w związku z toczącym się postępowaniem przygotowawczym, administracyjnym, sądowym lub sądownoadministracyjnym, wskazanie takie-

zmian związanych z pandemią SARS-CoV-2³¹. Aktualnie w parlamencie znajduje się kolejna nowelizacja ustawy o nieodpłatnej pomocy prawnej, która wprowadza możliwość udzielania nieodpłatnej pomocy prawnej wszystkim beneficjentom także za pomocą środków porozumiewania się na odległość (obok usług stacjonarnych)³².

Na mocy art. 4 ust. 1 u.n.p.p. przysługująca osobie uprawnionej pomoc obok poradnictwa obywatelskiego obejmuje: poinformowanie takiej osoby o obowiązującym stanie prawnym oraz przysługujących jej uprawnieniach lub spoczywających na niej obowiązkach, w tym w związku z toczącym się postępowaniem przygotowawczym, administracyjnym, sądowym lub sądownoadministracyjnym; wskazanie takiej osobie sposobu rozwiązania jej problemu prawnego; sporządzenie projektu pisma we wskazanych powyżej sprawach z wyłączeniem sporządzania pism w już toczących się postępowaniach; nieodpłatną mediację, a także sporządzenie projektu pisma o zwolnienie od kosztów sądowych lub ustanowienie pełnomocnika z urzędu w postępowaniu sądowym lub ustanowienie adwokata, radcy prawnego, doradcy podatkowego lub rzecznika patentowego w postępowaniu sądownoadministracyjnym oraz poinformowanie o kosztach postępowania i ryzyku finansowym związanym ze skierowaniem sprawy na drogę sądową. Zgodnie z art. 4 ust. 1 u.n.p.p. uprawnione do uzyskania nieodpłatnej pomocy prawnej oraz poradnictwa obywatelskiego są osoby, które nie są w stanie ponieść kosztów odpłatnej pomocy prawnej, w tym osoby fizyczne prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą niezatrudniające innych osób w ciągu ostatniego roku.

Prawo ubogich na etapie sądowym

Przyznanie praw w postępowaniu cywilnym osobom niezamożnym ma charakter podstawowych gwarancji procesowych, które mają na celu skuteczniejszą realizację co najmniej dwóch fundamentalnych zasad prawnych: zasady prawa

mu beneficjentowi sposobu rozwiązania jego problemu prawnego lub sporządzenie dla niego pisma procesowego z wyłączeniem pism w już toczących się postępowaniach. Dodatkowo udzielający pomocy adwokat lub radca prawny ma od tego czasu obowiązek informowania beneficjenta o kosztach ewentualnego postępowania sądowego i ryzyku finansowym skierowania sprawy na drogę sądową.

³¹ Ustawodawca w ramach wprowadzania przepisów „antycovidowych” postanowił umożliwić korzystanie z nieodpłatnej pomocy prawnej przedsiębiorcom niezatrudniającym innych osób w ciągu roku przed zgłoszeniem się po nieodpłatną pomoc prawną oraz możliwość udzielania takiej pomocy wszystkim beneficjentom za pomocą środków porozumiewania się na odległość.

³² Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej, druk nr 3286, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=3286> (3.09.2023).

dostępu do sądu oraz zasady równości stron procesowych³³. Jak wskazuje A. Zieliński, wysokie koszty sądowe mogą w określonych sytuacjach stanowić barierę dla skutecznej realizacji prawa do sądu, mogą bowiem uniemożliwić stronie znajdującej się w złej kondycji finansowej wniesienie sprawy do sądu w celu obrony jej praw podmiotowych. W takim wypadku zarówno prawem, jak i obowiązkiem sądu jest – w zależności od konkretnego przypadku – całkowite lub częściowe zwolnienie strony od ponoszenia kosztów sądowych, a nawet ustanowienie dla takiej strony profesjonalnego pełnomocnika – adwokata lub radcy prawnego³⁴. Nie ulega wątpliwości, że „w braku instytucji prawa ubogich niezamożny byłby bezbronny, a co najmniej upośledzony w tej walce, szczególnie wówczas, gdy musiałby walkę stoczyć z zamożnym”³⁵.

Prawo ubogich na etapie sądowym realizowane jest przez dwie instytucje. Pierwszą jest możliwość zwolnienia strony będącej osobą fizyczną od kosztów sądowych, o którym mowa w art. 102 § 1 u.k.s.s.c., drugą jest możliwość ustanowienia dla takiej strony pełnomocnika z urzędu, o czym mowa w art. 117 § 1 i 2 k.p.c.

Obecnie funkcjonująca instytucja zwolnienia od kosztów sądowych została wprowadzona w art. 102 § 1 u.k.s.s.c. Pomimo wielokrotnych nowelizacji w samym art. 102 u.k.s.s.c. nie wprowadzono zasadniczych zmian, a te, które nastąpiły, można nazwać raczej kosmetycznymi³⁶.

Głównym celem zwolnienia strony ubogiej od kosztów sądowych jest zagwarantowanie, aby taka osoba, której nie stać na samodzielne poniesienie kosztów, nie była przez to pozbawiona prawa do sądu. Instytucja zwolnienia od kosztów sądowych stanowi w istocie pomoc państwa dla osób, które ze względu na ich szczególnie trudną sytuację materialną nie mogą ponieść tych kosztów bez

³³ P. Cioch, *Zwolnienie od kosztów sądowych jako prawo ubogich w postępowaniu cywilnym* [w:] *Problemy z sądową ochroną praw człowieka*, red. R. Szytchmiller, J. Krzywkowska, Olsztyn 2012, s. 284.

³⁴ K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 255.

³⁵ L. Peiper, *Komentarz do Kodeksu Postępowania Cywilnego (część pierwsza). Art. 1–392*, t. I, Kraków 1934, s. 302.

³⁶ Pierwszą zmianą wprowadzoną ustawą z dnia 17 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2010, nr 7, poz. 45) było zawężenie możliwości ubiegania się o zwolnienie z obowiązku ponoszenia kosztów sądowych przez osobę składającą oświadczenie, z którego ma wynikać, że nie jest w stanie samodzielnie ponieść tych kosztów bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie lub dla rodziny, a nie, jak dotychczas, która tylko takie oświadczenie złożyła. Drugą zmianą wprowadzoną ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469 ze zm) było rozszerzenie zakresu braku możliwości finansowych na osobiste poniesienie kosztów sądowych również o sytuacje, w których strona nie może ich samodzielnie ponieść nie tylko bez uszczerbku koniecznego utrzymania dla siebie i dla rodziny w czasie składania takiego wniosku, ale także do sytuacji, w których ich poniesienie narazi tę osobę na taki uszczerbek w przyszłości.

uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny, zwłaszcza osób bezrobotnych, chorych, samotnych, bez źródeł stałego dochodu i bez majątku, w przypadku których oddalenie wniosku o zwolnienie od kosztów naruszyłoby ich prawo do sądu³⁷.

Drugą składową prawa ubogich jest możliwość ustanowienia przez sąd dla takiej strony pełnomocnika z urzędu. Obecnie funkcjonująca instytucja pełnomocnika z urzędu została wprowadzona do systemu dość dawno, bo w 1964 r., poprzez uchwalenie obecnie obowiązującego k.p.c. i określona w art. 117 k.p.c., który po dokonaniu kilku nowelizacji różni się od pierwotnej wersji³⁸.

Aktualnie obowiązujący przepis art. 117 k.p.c. daje możliwość domagania się przez stronę zwolnioną uprzednio od kosztów sądowych w całości lub części ustanowienia na jej wniosek pełnomocnika z urzędu, a osobie, która takiego zwolnienia nie posiada, po złożeniu przez nią oświadczenia, z którego wynika, iż nie jest w stanie ponieść samodzielnie kosztów takiego pełnomocnika bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie lub dla rodziny. Sąd uwzględnia taki wniosek i ustanawia dla strony pełnomocnika tylko wtedy, gdy uzna, że pełnomocnik w sprawie jest potrzebny.

³⁷ Postanowienia SN z dnia 4 stycznia 2019 r., sygn. I CZ 1/19, Lex 2603310.

³⁸ Pierwszą zmianą wprowadzoną ustawą z dnia 1 marca 1996r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 43, poz. 189 ze zm.) i wymagającą odnotowania było rozszerzenie możliwości świadczenia nieodpłatnej pomocy prawnej w postępowaniu cywilnym przez radców prawnych, obok adwokatów. Drugą, w tym przypadku rewolucyjną zmianą było wprowadzenie przez ustawę z dnia 17 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2010, nr 7, poz. 45) możliwości ustanowienia pełnomocnika z urzędu nie tylko dla strony dotychczas zwolnionej od kosztów sądowych, ale również dla tej, która takiego zwolnienia nie posiada i która złoży wniosek o ustanowienie dla niej pełnomocnika z urzędu wraz z oświadczeniem, z którego wynika, że nie jest w stanie ponieść kosztów wynagrodzenia pełnomocnika bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny. Zmianą dokonaną ustawą z dnia 15 czerwca 2018 r. o zmianie ustawy o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1467) ustawodawca wprowadził zabezpieczenie chroniące osoby korzystające z nieodpłatnej pomocy prawnej wprowadzonej u.n.p.p. przed oddalaniem ich wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu właśnie z powodu skorzystania przez nich z takiej pomocy. W tym miejscu należy zaznaczyć, że wskazany „bezpiecznik” może być iluzoryczny, o czym mowa w dalszej części niniejszego artykułu. Zmiana wprowadzona ustawą z dnia 2 grudnia 2021 r. o zmianie ustawy – Prawo o ruchu drogowym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 2328 ze zm.) jest istotna z punktu widzenia ofiar przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji w ruchu lądowym, których następstwem jest śmierć człowieka albo ciężki uszczerbek na zdrowiu, lub przestępstw zabójstwa lub umyślnego spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu jako skutku przestępstw popełnionych przy użyciu pojazdu mechanicznego w ruchu lądowym. W ich imieniu prokurator ma obowiązek złożyć wniosek o ustanowienie pełnomocnika do wytoczenia powództwa o rentę przez osoby do tego uprawnione (art. 444 § 2 oraz art. 446 § 2 k.c.).

Problematyka wykładni art. 117 § 1 zd. 1 k.p.c.

Brak legalnej definicji pojęcia *potrzeba udziału pełnomocnika w postępowaniu*, określonego w art. 117 § 5 zd. 1 k.p.c., spowodował powstanie mocno już ugruntowanej i obszernej linii orzeczniczej. Według sądów udział pełnomocnika należy uznać za potrzebny, gdy strona swoim zachowaniem wykazuje nieznaną reguł postępowania lub nieporadność prowadzącą do tego, że przy faktycznym lub prawnym skomplikowaniu sprawy nie jest w stanie wykorzystać prawnych możliwości prawidłowego jej prowadzenia³⁹. Nawet w sytuacji, gdy strona jest chora psychicznie⁴⁰, pozbawiona wolności⁴¹ lub sama uznaje, że sprawa jest dla niej zbyt skomplikowana⁴², nie zachodzi według sądów obligatoryjna konieczność ustanowienia dla takiej strony pełnomocnika z urzędu, a nieustanowienie pełnomocnika nie skutkuje nieważnością postępowania. Za każdym razem sąd ocenia, czy udział pełnomocnika w sprawie jest potrzebny.

Taka wykładnia tylko na pozór może wydawać się trafna i niebudząca wątpliwości, jednak po głębszej analizie można zauważyć, że jej stosowanie niesie ze sobą szereg niekorzystnych konsekwencji i zagrożeń dla strony, łącznie z możliwością pozbawienia jej prawa do sprawiedliwego rozstrzygnięcia sprawy. Założeniem takiej wykładni jest przeniesienie oceny poziomu wiedzy i umiejętności strony na sąd, którego postrzeganie skomplikowania sprawy zawsze obarczone będzie „skazą profesjonalisty”. Sąd ze względu na swoją wiedzę prawniczą, przygotowanie merytoryczne oraz doświadczenie zawodowe nie jest w stanie obiektywnie ocenić rzeczywistego poziomu umiejętności oraz skomplikowania sprawy z punktu widzenia konkretnego jej uczestnika, w szczególności niebędącego profesjonalistą i często po raz pierwszy stykającego się z postępowaniem sądowym. Tak samo wskazuje Ł. Bojarski, który zauważa, że pewne wątpliwości budzi jednak fakt, że o przyznaniu lub nieprzyznaniu pełnomocnika decyduje sąd prowadzący sprawę. Rozstrzygający o tym sąd na sprawę przyznania wnioskodawcy pełnomocnika może bowiem patrzeć przez swój, a nie przez strony pryzmat⁴³.

³⁹ Np. wyrok SN z dnia 2 marca 2005 r., sygn. III CK 533/04, LEX 197647; wyrok SN z dnia 12 września 2007 r., sygn. I CSK 199/07, LEX 461625; wyrok SN z dnia 16 kwietnia 2008 r., sygn. V CSK 564/07, LEX 424339; wyrok SN z dnia 19 czerwca 2008 r., sygn. V CSK 50/08, LEX 424321; wyrok SN z dnia 14 lutego 2013 r., sygn. II CSK 385/12, LEX 1314387; postanowienie SN z dnia 5 lipca 2000 r., sygn. I CKN 787/00, LEX 1170494; postanowienie SN z dnia 2 grudnia 2015 r., sygn. IV CZ 58/15, LEX 1973561.

⁴⁰ Np. wyrok SN z dnia 16 grudnia 1997 r., sygn. II UKN 404/97, LEX 33998; wyrok SN z dnia 19 czerwca 1998 r., II UKN 102/98, LEX 36353; postanowienie SN z dnia 22 maja 2019 r., sygn. IV CSK 525/18, LEX 2671149.

⁴¹ Np. postanowienie SN z dnia 29 marca 2022 r., sygn. I CSK 139/22, LEX 1417360.

⁴² Np. postanowienie SN z dnia 28 czerwca 2022 r., sygn. I USK 474/21, LEX 3458354.

⁴³ Ł. Bojarski, *Dostępność nieodpłatnej pomocy prawnej. Raport z monitoringu*, Warszawa 2003, s. 154.

Wykładnia przesłanki „potrzeby ustanowienia pełnomocnika w postępowaniu” polegająca na uznaniu subiektywnego braku wiedzy i umiejętności do samodzielnego prowadzenia sprawy jako niewystarczającego do ustanowienia dla strony pełnomocnika z urzędu w świetle powyższych argumentów może ostatecznie powodować daleko idące negatywne konsekwencje procesowe dla strony, łącznie z pozbawieniem jej prawa do sprawiedliwego procesu sądowego. Szczególnie groźne wydaje się jednak dla osób, które w związku z nadchodzącą lub już toczącą się przed sądem sprawą korzystały lub korzystają z jakiejś formy nieodpłatnej pomocy prawnej. Jest to związane z tym, iż beneficjentami takiej pomocy są zazwyczaj ludzie ubodzy nie tylko finansowo, ale także intelektualnie. Jest to specyficzna grupa ludzi często wykluczonych, znajdujących się na zakręcie życiowym i o wiele mniej zaradnych życiowo.

Rozwiązaniem tej sytuacji mogłoby być usunięcie przez ustawodawcę konieczności spełnienia kumulatywnie przez stronę dwóch przesłanek – finansowej i potrzeby udziału pełnomocnika w postępowaniu – i pozostawienie tylko przesłanki niemożności samodzielnego pokrycia kosztów pełnomocnika bez uszczerbku koniecznego utrzymania dla siebie lub dla rodziny.

Pouczenia kierowane do strony przez sąd na podstawie art. 5 i art. 212 § 2 k.p.c.

W ocenie sądów stronie, która nie jest reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika i której odmówiono ustanowienia takiego pełnomocnika procesowego z uwagi na brak potrzeby jego udziału w postępowaniu, powinny wystarczyć pouczenia kierowane do niej na podstawie art. 5 oraz art. 212 § 2 k.p.c.⁴⁴ Należy zauważyć, iż oba przepisy zawierają tylko możliwość, a nie obowiązek pouczenia strony występującej w sprawie bez pełnomocnika, pozostawiając decyzję w tej sprawie dyskrejonalnej władzy sędziego, który pouczy stronę tylko w przypadku, kiedy uzna, iż zachodzi uzasadniona potrzeba takiego pouczenia, a w przypadku, gdy strona zwróci uwagę sądowi na istnienie takiej potrzeby lub też będzie wnosić o udzielenie takiego pouczenia, to nie będzie to dla sądu wiążący wniosek⁴⁵. Takie postępowanie rodzi niebezpieczeństwo, że sąd błędnie oceni zasadność takiego pouczenia i nie udzieli go w ogóle lub dokona tego w stopniu ograniczonym, niewystarczającym z punktu widzenia interesu strony. Pomimo tego, iż k.p.c. rozróżnia sytuację procesową strony występującej bez pełnomocnika od tej działającej przy jego udziale, to nie zawiera żadnych gwarancji zapewnienia stronie pełnego

⁴⁴ Postanowienie SO w Krakowie z dnia 22 października 2012 r., sygn. II CZ 2708/12, LEX 1477413.

⁴⁵ A. Góra-Błaszczykowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I: *Komentarz. Art. 1–729*, red. A. Góra-Błaszczykowska, Warszawa 2016.

bezpieczeństwa procesowego⁴⁶. Możliwa jest zatem sytuacja, kiedy strona występująca bez profesjonalnego pełnomocnika nie będzie miała nawet możliwości skorzystania z pełni swoich uprawnień na którymś z etapów postępowania, ponieważ nawet nie będzie ich świadoma. Równocześnie odnotować należy, że dyspozycje art. 5 i art. 212 § 2 k.p.c. zawierają jedynie możliwość pouczenia strony tylko co do czynności procesowych, wyłączając możliwość pouczenia lub informowania strony o przepisach prawa materialnego. W takiej sytuacji może dochodzić do znaczącego zmniejszenia szans strony, która pozbawiona tego zakresu wiedzy, może np. nie podjąć inicjatywy dowodowej istotnej z punktu widzenia jej interesu procesowego.

Sąd, udzielając pouczeń, musi także uważać na formę i granicę zakresu przekazywanych stronie informacji, aby nie narazić się na zarzut uchybienia bezstronności sądu oraz pomagania stronie, co w praktyce może oznaczać zbyt asekuracyjne pouczenie strony lub niepouczenie wcale, a to z kolei może mieć skutek w postaci naruszenia praw procesowych strony⁴⁷. Bliska tej kwestii jest również zasada kontradyktoryjności postępowania cywilnego, która tylko w wyjątkowych sytuacjach dopuszcza inicjatywę dowodową z urzędu, co też wpływa na zmniejszenie szans procesowych strony nieorientującej się w zasadach rządzących postępowaniem i występującej bez profesjonalnego pełnomocnika.

W celu poprawy sytuacji strony ubogiej w postępowaniu rozwiązanie mogłoby przynieść rozszerzenie katalogu obowiązkowych pouczeń dla strony występującej bez pełnomocnika. Należy jednak zauważyć, iż nawet znaczące rozszerzenie katalogu pouczeń nie wyeliminuje całkowicie ryzyka niewykonania przez stronę przysługujących jej praw procesowych.

Godzenie w *clou* pełnomocnika

Przekazanie w ręce sądu oceny, czy strona jest wystarczająco zaradna, aby samodzielnie prowadzić swoją sprawę, oraz opieranie się przez sąd na pouczeniach kierowanych do strony na podstawie art. 5 i art. 212 § 2 k.p.c. zdaje się także godzić w samo *clou* instytucji pełnomocnika, czyli reprezentowania strony właśnie ze względu na posiadaną przez profesjonalnego pełnomocnika wiedzę prawniczą, merytoryczne przygotowanie i doświadczenie. Bezsporne jest, że wskazane przymioty profesjonalnego pełnomocnika zawsze będą powodować prowadzenie przez niego sprawy w sposób bardziej merytoryczny i prawidłowy niż prowa-

⁴⁶ Kodeks postępowania cywilnego wskazuje różne sytuacje, kiedy sąd jest zobowiązany pouczyć stronę występującą bez pełnomocnika, np. art. 103 § 4, art. 117¹ § 2, art. 125 § 2¹, art. 136 § 2, art. 139, art. 156¹, art. 205².

⁴⁷ Np. wyrok SA w Łodzi z dnia 24 listopada 2015 r., sygn. AUa 761/15, LEX 1950528; wyrok SA w Łodzi z dnia 9 grudnia 2015 r., sygn. III AUa 975/15, LEX 1960742.

dzenie jej przez osobę bez co najmniej podstawowej wiedzy lub doświadczenia w postępowaniu cywilnym, nawet przy uwzględnieniu jej najlepszych chęci i zaangażowania w sprawę. Kwalifikacje zawodowe adwokata odgrywają zasadniczą rolę dla rzeczywistej realizacji prawa do sądu w sprawach cywilnych, nie tylko z perspektywy odpowiednich konstrukcji prawnych, ale również w zakresie odpowiedniego posługiwania się środkami procesowymi dostępnymi dla stron postępowania reprezentowanych przez adwokatów jako profesjonalnych pełnomocników procesowych, zwłaszcza na etapie stosowania wysoce sformalizowanych środków procesowych objętych przymusem adwokacko-radcowskim⁴⁸.

Remedium w tej sytuacji mogłoby być, tak jak w przypadku stosowanej przez sądy wykładni przesłanki „potrzeby udziału pełnomocnika w postępowaniu”, wykreślenie konieczności spełnienia tej przesłanki wraz z przesłanką finansową i pozostawienie prawa do pełnomocnika z urzędu tylko stronie, która sama nie jest w stanie wykupić takich usług na wolnym rynku.

Iluzoryczność zakazu oddalenia wniosku o pełnomocnika z uwagi na nieodpłatną pomoc prawną

Przechodząc do dalszej analizy, należy zwrócić uwagę na wprowadzoną ustawą z 2018 r.⁴⁹ nowelizację art. 117 § 5 k.p.c. poprzez dodanie, iż podstawą oddalenia wniosku o przydzielenie pełnomocnika z urzędu nie może być skorzystanie przez osobę fizyczną z nieodpłatnej pomocy prawnej lub nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego, o których mowa w u.n.p.p. Z analizy orzecznictwa wynika, iż sądy stoją co do zasady na stanowisku, iż w przypadku, gdy strona przedkłada prawidłowo przygotowane pisma procesowe, które zawierają jasno sprecyzowane zarzuty, przywołaną podstawę prawną oraz inne elementy ukazujące ich wysoką jakość merytoryczną, to w ocenie sądów taka strona nie charakteryzuje się przymiotem niezaradności, a więc nie spełnia wymogu przesłanki „potrzeby ustanowienia pełnomocnika w postępowaniu”⁵⁰. Należy zauważyć, że takie pisma przygotowywane w ramach nieodpłatnej pomocy prawnej redagowane są przez profesjonalistów (adwokatów, radców prawnych lub inne osoby posiadające wiedzę prawniczą), a więc zawsze będą charakteryzowały się wysokim poziomem merytorycznym. Także pisma przedkładane w toku postępowania mogą być przygotowane w taki sam sposób. W związku z tym ocena sądów na

⁴⁸ K. Flaga-Gieruszyńska, *Kilka uwag o roli adwokata w realizacji standardów prawa do sądu w sprawach cywilnych* [w:] *‘Usus magister est optimus’*. Rozprawy prawnicze ofiarowane profesorowi Andrzejowi Kubasowi, red. B. Jelonek-Jarco, R. Kos, J. Zawadzka, Warszawa 2016, s. 4.

⁴⁹ Ustawa z dnia 15 czerwca 2018 r. o zmianie ustawy o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1467).

⁵⁰ Np. postanowienie SN z dnia 11 stycznia 2022 r., sygn. II USK 596/21, LEX 3342281; postanowienie SN z dnia 29 marca 2022 r., sygn. I CSK 139/22, LEX 1417360.

podstawie profesjonalnie przygotowanego pisma, że strona poprawnie redaguje i artykułuje swoje stanowisko w sprawie, może być błędna i skutkować oddaleniem jej wniosku o ustanowienie pełnomocnika. Pomimo formalnego braku oddalenia wniosku w związku ze skorzystaniem przez stronę z nieodpłatnej pomocy prawnej faktycznie do takiego oddalenia może dojść.

Tajemnicą poliszynela jest, że niekiedy profesjonaliści świadczący nieodpłatną pomoc prawną doradzają swoim beneficjentom samodzielne redagowanie pism, zwłaszcza pism o zwolnienie od kosztów sądowych i ustanowienie pełnomocnika, odręcznie, na brudnym papierze i z błędami, co ma zwiększyć ich szanse na uznanie przez rozpatrujący wniosek sąd, że dana strona nie jest wystarczająco zaradna i nie posiada umiejętności wystarczających do samodzielnego prowadzenia sprawy. Finalnie takie działanie ma skutkować uznaniem, że została wypełniona przesłanka „potrzeby udziału pełnomocnika w postępowaniu” i pełnomocnik z urzędu powinien być ustanowiony. Podobna sytuacja ma miejsce, kiedy strona korzysta z porad w ramach nieodpłatnej pomocy prawnej pomiędzy kolejnymi posiedzeniami sądu i poinformowana przez adwokata lub radcę prawnego, dokonuje później podczas posiedzenia sądu poszczególnych czynności procesowych, często nie mając podstawowego rozeznania co do ich podstaw i celów.

Ze wskazanym problemem koreluje także kwestia trybu rozpoznawania wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu. Kodeks postępowania cywilnego nie przewiduje żadnego specjalnego trybu rozpatrywania wniosku, który nakładałby na sąd konieczność badania, w jakim zakresie przedkładane przez stronę pisma procesowe są przygotowywane w ramach nieodpłatnej pomocy prawnej ani w jakim zakresie prezentowana przez stronę zaradność w dokonywaniu ustnych czynności procesowych jest wynikiem jej wiedzy i wystarczającego „osadzenia” w zasadach rządzących postępowaniem. Wniosek o wyznaczenie pełnomocnika z urzędu może być również, na podstawie art. 148 § 3 k.p.c., rozpatrywany na posiedzeniu niejawnym, co już całkowicie eliminuje możliwość badania takiego zakresu pomocy przez sąd. Analogiczna sytuacja ma miejsce w przypadku rozpatrywania wniosku na podstawie art. 123 § 2 k.p.c. przez referendarza sądowego, który też wydaje postanowienie bez jakiegokolwiek kontaktu ze stroną.

Środkiem zaradczym umożliwiającym uniknięcie błędu w ocenie, czy w danym konkretnym przypadku stronie powinien przysługiwać pełnomocnik z urzędu, mogłoby być utworzenie odrębnej procedury, w ramach której sąd będzie badać w pierwszej kolejności, czy została spełniona przesłanka finansowa, a dopiero po jej spełnieniu przesłanka „potrzeby udziału pełnomocnika w postępowaniu”.

Miejsce nieodpłatnej pomocy prawnej w systemie

Kolejną kwestią konieczną do uwydatnienia jest miejsce, jakie w systemie prawnym zajmuje nieodpłatna pomoc prawna na etapie przedsądowym. Ustawo-

dawca, jak wskazał w uzasadnieniu⁵¹, wprowadził u.n.p.p. jako poziome uzupełnienie systemu o jego brakującą część na etapie przedsądowym, obok już istniejących instytucji pomocy określonych w art. 117 i n. k.p.c., art. 78 § 1 k.p.k. oraz art. 243–263 p.p.s.a. Należy zauważyć, iż instytucja pomocy prawnej z urzędu określona w k.p.c. stała się w momencie wejścia w życie nowej ustawy jedyną spośród tych głównych czterech, w której oprócz przesłanki niemożności pokrycia kosztów bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i dla rodziny występuje dodatkowo przesłanka „potrzeby ustanowienia pełnomocnika w postępowaniu”, co właśnie bardziej skłaniałoby do postulowania o jej zupełne wykreślenie niż wprowadzanie zmian zmierzających do niuansowania określonych grup potrzebujących i tym samym zrównanie przesłanek pomocy dla osób najuboższych tylko do kwestii finansowych we wszystkich czterech głównych obszarach nieodpłatnej pomocy prawnej.

Rozwiązaniem w tej sytuacji może być, co zostało już przeze mnie wskazane powyżej, zupełne wykreślenie przesłanki „potrzeby ustanowienia pełnomocnika w postępowaniu” jako drugiej koniecznej do spełnienia przy ubieganiu się o ustanowienie pełnomocnika z urzędu, a także zawężenie zakresu możliwej do uzyskania pomocy w ramach nieodpłatnej pomocy prawnej tylko do spraw związanych z etapem przedsądowym. W tym celu konieczne byłoby wykreślenie w art. 3 ust. 1 pkt 1 fragmentu „w tym w związku z toczącym się postępowaniem przygotowawczym, administracyjnym, sądowym lub sądownoadministracyjnym” oraz odpowiednie dostosowanie do tej zmiany innych przepisów ustawy o nieodpłatnej pomocy prawnej.

Inflacja prawa, finanse publiczne oraz bezzasadność roszczenia

Obok głównych argumentów zaprezentowanych do tej pory należy również wskazać na problematykę kosztów ustanowienia pełnomocnika z urzędu, przeniesienia funkcji ochrony wymiaru sprawiedliwości przed bezzasadnymi roszczeniami z art. 117 § 5 zd. 1 do art. 191¹ k.p.c., a także inflacji prawa.

Ustanowienie dla strony ubogiej pełnomocnika wiąże się z koniecznością poniesienia przez Skarb Państwa kosztów takiego zastępstwa w przypadku przegranej strony. Permanentny deficyt finansowy, z którym borykają się instytucje państwowe, w tym również sądownictwo, ciągła presja na cięcie kosztów i eliminację niepotrzebnych wydatków może powodować u sędziów zbyt daleko idącą asekurację przy rozstrzyganiu o zwolnieniu od kosztów sądowych oraz o ustanowieniu pełnomocnika z urzędu. Tak też zauważa Ł. Bojarski, który

⁵¹ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnej informacji prawnej oraz edukacji prawnej społeczeństwa, druk 3338, s. 2, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=3338> (3.09.2023).

wskazuje, że niektórzy sędziowie sygnalizują, że jest im niezręcznie podejmować decyzję o przyznaniu lub nieprzyznaniu pełnomocnika. Z jednej strony dostrzegają potrzebę profesjonalnej reprezentacji strony, ale z drugiej zdają sobie sprawę z trudności budżetowych sądów. Prezesi sądów przyznają, że regularnie przypominają sędziom, żeby bardzo ostrożnie ustanawiali pełnomocników z urzędu i biegłych. Wedle jednego z prezesów sądu okręgowego w jego okręgu widać już efekty – wyraźnie spadła liczba zwolnień od kosztów (dużo odmów), dużo częściej niż kiedyś zdarza się zwolnienie częściowe⁵². Równocześnie Ł. Bojarski podaje przykład pewnego prezesa sądu rejonowego, który wezwał wszystkich sędziów i przedstawił im następującą alternatywę: albo będziecie przyznawać pełnomocników z urzędu i orzekać w zimie w płaszczach i w zimnych salach, albo kupimy węgiel na zimę, ale to oznacza, że każdy sędzia może tylko raz w miesiącu przyznać pełnomocnika z urzędu⁵³. Nieostre kryteria finansowe, które musi wypełnić strona, aby zostać zwolniona z kosztów sądowych, już powodują możliwość zbyt restrykcyjnej oceny jej sytuacji finansowej przez sąd. Dużo bardziej swobodna i umożliwiająca nadużycia w celu fałszywie pojętego interesu finansowego Skarbu Państwa jest ocena występowania przesłanki „potrzeby ustanowienia pełnomocnika w postępowaniu”. Wykorzystanie rzekomego braku potrzeby ustanowienia pełnomocnika w postępowaniu tylko po to, aby zaoszczędzić, może stanowić realne odebranie stronie prawa do rzetelnego rozpoznania jej sprawy oraz dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Ostatecznie może to też doprowadzić do zwiększenia kosztów w wyniku konieczności ponownego rozpatrywania sprawy jako pochodnej skutecznej apelacji lub skargi kasacyjnej.

Jak wskazuje M. Kaczyński, koszty zastępstwa procesowego przez adwokata lub radcę prawnego tworzą wraz z kosztami postępowania tzw. koszty procesowe, których istnienie realizuje funkcję społeczną obok fiskalnej i procesowej⁵⁴. Zadaniem funkcji społecznej jest ochrona praw obywateli i innych podmiotów w zakresie zapobiegania pniactwu, szykanowaniu przeciwnika, ochronie fikcyjnej sfery prawnej w celu uzyskania niesłuszných korzyści i szkodenia interesom innych⁵⁵. Bez wątplenia w zakresie funkcji społecznej można umieścić także zadanie ochrony wymiaru sprawiedliwości przed wytaczaniem przez strony powództw oczywiście bezzasadnych, przed czym chroni pozostawienie w dyskrecjonalnej władzy sędziego decyzji o przyznaniu stronie pełnomocnika z urzędu w oparciu o ocenę spełnienia przesłanki potrzeby określonej w art. 117 § 5 zd. 1 k.p.c. Sąd bowiem, widząc, że powództwo strony jest oczywiście bezzasadne, pomimo spełnienia przez stronę kryteriów niemożności pokrycia kosztów

⁵² Ł. Bojarski, *Dostępność nieodpłatnej...*, s. 155.

⁵³ *Ibidem*, s. 155.

⁵⁴ M. Kaczyński, *Pełnomocnik z urzędu w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2014, s. 8–9.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 11.

adwokata lub radcy prawnego może nie ustanowić dla takiej strony pełnomocnika, uznając, że jeżeli powództwo jest oczywiście bezzasadne, to pełnomocnik z urzędu również nie jest potrzebny. Jak wskazał Sąd Najwyższy w swojej uchwale, w pojęciu powództwa oczywiście bezzasadnego chodzi o stan rzeczy „oczywisty”, stwierdzalny *prima facie*, od razu, widoczny, niewątpliwy, niewymagający dowodu lub badania, a według dyrektyw filozoficznych (gnozeologicznych) – stan o właściwościach „jawnie prawdziwych”⁵⁶. Przyczyny uznania danego powództwa za oczywiście bezzasadne mogą być różnego rodzaju⁵⁷. Taka rola przesłanki „potrzeby ustanowienia pełnomocnika w postępowaniu” mogła być słuszna do czasu wprowadzenia przez ustawodawcę w 2019 r. art. 191¹ k.p.c., którego dyspozycja daje sądowi możliwość oddalenia powództwa w przypadku stwierdzenia jego oczywistej bezzasadności, tym samym zupełnie zdejmując z art. 117 § 1 zd. 1 k.p.c. zadanie ochrony wymiaru sprawiedliwości przed wytaczaniem bezzasadnych powództw.

Również tworzenie przez ustawodawcę nadmiernej liczby aktów prawnych w stosunku do potrzeb, które dodatkowo charakteryzują się niską jasnością i niespójnością, generuje coraz większe problemy w ich interpretowaniu nawet dla prawników, w tym profesjonalnych pełnomocników, oraz sądów. W takiej sytuacji strona pozbawiona minimalnej wiedzy prawniczej oraz bez doświadczenia w stosowaniu prawa zdaje się często być bez szans. W szczególności może być to dotkliwie dla osób będących beneficjentami nieodpłatnej pomocy prawej z uwagi na ich ograniczenia intelektualne oraz gorszą zaradność życiową, o czym wspomniałem powyżej.

W każdym z trzech zaprezentowanych powyżej problemów rozwiązaniem, które powinien rozważyć ustawodawca, mogłoby być pełne wykreślenie przesłanki „potrzeby ustanowienia pełnomocnika w postępowaniu”.

Podsumowanie

Prawo do sądu to gwarancja zapewnienia każdemu, czyje prawa zostały naruszone lub zagrożone, skutecznej ochrony prawnej. Prawo to jest uniwersalne, tzn. że każda, nawet uboga, osoba może domagać się rozstrzygnięcia w jej sprawie przez niezależny organ.

Powyzsza analiza ukazuje, że prawo do sądu osoby ubogiej w postępowaniu cywilnym, pomimo istnienia gwarancji formalnych, może niekiedy ulegać naru-

⁵⁶ Uchwała SN (7) z dnia 17 stycznia 2001 r., sygn. III CZP 49/00, LEX 44995 z glosą krytyczną E. Łętowska, „Przegląd Sejmowy” 2001, nr 4, s. 192 i aprobującą F. Zedler, „Przegląd Sądowy” 2001, nr 9, s. 126.

⁵⁷ Np. wyrok SA Krakowie z dnia 29 maja 2020 r., sygn. I ACa 231/20, LEX 3033460; wyrok SA w Szczecinie z dnia 23 lipca 2020 r., sygn. I ACa 83/20, LEX 3114795; wyrok SA w Białymstoku z dnia 19 października 2021 r., sygn. I ACa 888/21, LEX 3262378.

szeniu z uwagi na konieczność spełnienia kumulatywnie dwóch przesłanek: finansowej oraz „potrzeby ustanowienia pełnomocnika w postępowaniu”. Sytuacja ta pogłębia się jeszcze bardziej w przypadku osób, które muszą podczas toczącego się postępowania lub na etapie przedsądowym korzystać z nieodpłatnej pomocy prawnej, w tym nieodpłatnej pomocy prawnej wprowadzonej ustawą z 2015 r., jako tych charakteryzujących się często mniejszą wiedzą, zaradnością życiową oraz niekiedy deficytami intelektualnymi. Dodatkowo do ograniczenia prawa do sądu osoby ubogie mogą prowadzić wykazane w analizie luki systemowe.

Wprowadzając do systemu nieodpłatną pomoc prawną na etapie przedsądowym, racjonalny ustawodawca ustanowił kryteria uzyskania takiej pomocy tylko od konieczności spełnienia przesłanki finansowej, nie rozróżniając, czy w konkretnym przypadku osoba zainteresowana uzyskaniem takiej pomocy mogłaby poradzić sobie sama ze swoim problemem prawnym, zakładając równocześnie, że rolą państwa jest również przejąć koszty udzielania pomocy prawnej w sprawach, które dla profesjonalnego organu, jakim jest sąd, mogłyby jawić się jako nieskomplikowane.

W związku z zaprezentowaną analizą można wysunąć następujące postulaty zmian, które powinny być przez ustawodawcę rozważone. Pierwszym i najdalej idącym postulatem jest wykreślenie z procedury cywilnej konieczności spełnienia przesłanki „potrzeby udziału pełnomocnika w postępowaniu” jako nieostrej, przez co niosącej ze sobą możliwość błędnej oceny. Spowodowałoby to zrównanie sytuacji procesowej wszystkich osób ubogich, niezależnie od tego, czy korzystają z nieodpłatnej pomocy prawnej, czy nie, we wszystkich trzech głównych procedurach sądowych.

Drugim rozwiązaniem jest utworzenie specjalnej procedury, w której będą badane wnioski o ustanowienie pełnomocnika z urzędu. Sąd byłby w takiej sytuacji zobowiązany do dokładnego badania, czy strona jest w stanie poradzić sobie sama ze sprawą oraz czy korzysta lub korzystała z nieodpłatnej pomocy prawnej, co niejako automatycznie uzasadniałoby jej potrzebę do skorzystania z profesjonalnego pełnomocnika podczas postępowania.

Trzecim rozwiązaniem jest dokonanie dogłębnej analizy sądowych uchybień proceduralnych w uchylonych przez drugą instancję lub Sąd Najwyższy wyrokach i na tej podstawie rozszerzenie katalogu obowiązkowych pouczeń kierowanych przez sąd do strony występującej bez profesjonalnego pełnomocnika.

Czwartym rozwiązaniem wydaje się być dopuszczenie beneficjentów nieodpłatnej pomocy prawnej na etapie przedsądowym do możliwości uzyskania takiej pomocy na etapie sądowym bez konieczności wypełnienia przesłanki „potrzeby udziału pełnomocnika w postępowaniu”. W takiej sytuacji wskazany beneficjent składałby na podstawie art. 117 § 1 lub § 2 k.p.c. wniosek, a sąd badałby tylko, czy strona wypełnia przesłankę finansową, uznając z urzędu wypełnienie przesłanki „potrzeby udziału pełnomocnika w postępowaniu”.

Aby ochronić wymiar sprawiedliwości przed wytaczaniem powództw będących tylko przejawem pieniactwa lub z chęci dokuczenia stronie przeciwnej, ale

niewypełniających znamion bezpodstawności roszczenia, o których mowa w art. 191¹ k.p.c., jako piąte rozwiązanie można wprowadzić konieczność dołączenia przez beneficjenta nieodpłatnej pomocy prawnej do wniosku o ustanowienie pełnomocnika informacji sporządzonej przez adwokata lub radcę prawnego obsługującego beneficjenta w ramach nieodpłatnej pomocy prawnej, uzasadniającej podstawy takiego roszczenia oraz sugerowanej do przyjęcia linii argumentacji procesowej. Przeniosłoby to ciężar dbania o dobro wymiaru sprawiedliwości również na adwokatów lub radców prawnych, którzy już na etapie przedsądowym mają możliwość oceny, czy w danej sytuacji mają do czynienia z piniactwem, czy rzeczywiście uzasadnionymi roszczeniami. To rozwiązanie zabezpieczałoby również wymiar sprawiedliwości przed możliwością wyłudzenia pomocy prawnej z urzędu polegające na tym, iż zainteresowany taką nieodpłatną pomocą pójdzie do punktu nieodpłatnej pomocy prawnej tylko po to aby uzyskać jedną, niewiele znaczącą informację w swojej sprawie, aby później przedstawiać tę wizytę jako podstawę do ustanowienia dla niego pełnomocnika z urzędu.

Bibliografia

- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009.
- Bojarski Ł., *Dostępność nieodpłatnej pomocy prawnej. Raport z monitoringu*, Warszawa 2003.
- Borkowski G., *Udział adwokata w procesie cywilnym jako remedium w świetle art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* [w:] *'Jus et remedium'*. Księga jubileuszowa Profesora Mieczysława Sawczuka, red. A. Jakubecki, J.A. Strzępka, Warszawa 2010.
- Broniewicz W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2016.
- Cioch P., *Zwolnienie od kosztów sądowych jako prawo ubogich w postępowaniu cywilnym* [w:] *Problemy z sądową ochroną praw człowieka*, red. R. Sztymmler, J. Krzywkowska, Olsztyn 2012.
- Flaga-Gieruszyńska K., *Kilka uwag o roli adwokata w realizacji standardów prawa do sądu w sprawach cywilnych* [w:] *Usus magister est optimus. Rozprawy prawnicze ofiarowane profesorowi Andrzejowi Kubasowi*, red. B. Jelonek-Jarco, R. Kos, J. Zawadzka, Warszawa 2016.
- Flaga-Gieruszyńska K., Zieliński A., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019.
- Florczak-Wątor M., *Horyzontalny wymiar praw konstytucyjnych*, Kraków 2014.
- Grzegorzczak P., Weitz K., art. 45 [w:] *Konstytucja RP*, t. I: *Komentarz do art. 1–86*, red. M. Sa-fjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Jabłoński M., Jarosz-Żukowska S., *Prawo do sądu* [w:] *Prawa i wolności I i II generacji*, red. A. Florczak, B. Bolechow, Toruń 2009.
- Kaczyński M., *Pełnomocnik z urzędu w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2014.
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. I: *Komentarz. Art. 1–729*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2016.
- Konarksa P., *Podmioty uprawnione do uzyskania nieodpłatnej pomocy prawnej w myśl przepisów ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 roku o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej* [w:] *Bezpłatna pomoc prawna*, red. A. Brzezińska-Rawa, J. May, D. Sylwestrzak, Toruń 2016.

- Peiper L., *Komentarz do Kodeksu Postępowania Cywilnego (część pierwsza)*, t. I: Art. 1–392, Kraków 1934.
- Połatyńska J., *Prawo do rzetelnego procesu sądowego* [w:] *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, red. L. Koba, W. Waclawczyk, Warszawa 2009.
- Sarnecki P., omówienie art. 45 [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. II, red. L. Garlicki, 2016.
- Sztorc [w:] *Organy państwowe w ustroju konstytucyjnym RP*, red. H. Zięba-Załucka, Rzeszów 2016.

Streszczenie

Artykuł prezentuje krytyczne spojrzenie na sytuację beneficjenta nieodpłatnej pomocy prawnej ubiegającego się o ustanowienie pełnomocnika z urzędu w postępowaniu cywilnym. Jednocześnie koncentruje się na identyfikacji obszarów wymagających reform i usprawnień w systemie nieodpłatnej pomocy prawnej. Autor wykazuje szereg luk systemowych, które ostatecznie mogą prowadzić do naruszenia prawa dostępu do sądu wśród osób znajdujących się w skrajnie trudnej sytuacji finansowej, a które nie są w stanie samodzielnie pokryć kosztów pomocy prawnej na etapie przedsądowym i sądowym.

Słowa kluczowe: nieodpłatna pomoc prawna, pełnomocnik z urzędu, prawo do sądu, prawo ubogich

THE ISSUE OF COURT-APPOINTED COUNSEL IN CIVIL PROCEEDINGS UNDER THE FREE LEGAL AID ACT

Summary

This article provides a critical analysis of the situation faced by beneficiaries seeking pro bono legal assistance and requesting the appointment of counsel in civil proceedings. Simultaneously, it focuses on identifying areas in the pro bono legal aid system that require reform and improvement. The author highlights several systemic shortcomings that can ultimately result in a violation of the right to access justice for individuals experiencing extreme financial hardship and who are unable to independently cover the costs of legal representation during both pre-trial and court proceedings.

Keywords: free legal aid, court-appointed counsel, right to access justice, indigent individuals